

Eski Uyğurca Saddharmapūṅḍarīka-Sūtra'ya İlişkin Fragmanlar

Fragments of Old Uyghur Saddharmapūṅḍarīka-Sūtra

Uğur UZUNKAYA *

Sanskritçe Saddharmapūṅḍarīka-sūtra veya Lotus Sūtra, Mahāyāna Budizmi'nin en önemli yazınsal kaynakları arasında yer almaktadır. Ne zaman, nerede ve kim tarafından derlendiği bilinmeyen bu Sanskritçe metnin Eski Uyğurca versiyonu Vaphuaki atl(ı)g nom çäçäki sudur adını taşımaktadır. Eski Uyğurca versiyon, metnin Kumārajīva tarafından 406 yılında yapılan Çince bir tercümesine dayanır. Sonraki araştırmalarda Eski Uyğurca versiyonun kaynakları arasında Soğdca bir versiyonun da kullanılmış olma ihtimalinden söz edilir. Eski Uyğurca Saddharmapūṅḍarīka-sūtra'ya ait fragmanlar Dunhuang, Turfan ve Yarhoto'da yapılan araştırmalar neticesinde elde edilmiştir. Günümüze ulaşan metin parçaları mevzubahis metnin muhtelif bölümlerine ilişkindir. 1911-2020 tarihleri arasında bu metne ait olan fragmanlar üzerine muhtelif incelemeler yapılmıştır. Bu çalışmada da çoğu Eski Uyğurca Saddharmapūṅḍarīka-sūtra'nın XXV. bölümünü oluşturan Avalokiteśvara'ya ilişkin, daha özel olarak ise Kuanşi-im Bodis(a)t(a)v'a ait bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan şimdiye değin neşredilmemiş fragmanlar neşredilecektir. Bu yazının girişinde Saddharmapūṅḍarīka-sūtra üzerine bir asırdan fazla süredir yapılan çalışmalara değinilecek, daha sonra bahse konu fragmanların yazı çevirilerine ve harf çevirilerine yer verilecektir. Bunu, metnin açıklamaları ve sözlüğü takip edecektir.

* Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, uguruzunkaya@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4534-9305
Erzurum / TÜRKİYE

* Assoc. Prof. Dr., Erzurum Technical University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature uguruzunkaya@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4534-9305
Erzurum / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Eski Türkçe, Eski Uyğurca, Saddharmapūṅḍarīka-sūtra, Avalokiteśvara, Kuanşi-im Bodis(a)t(a)v.

Abstract

The Sanskrit Saddharmapūṅḍarīka-sūtra or Lotus Sūtra is among the most important literary sources of Mahāyāna Buddhism. Old Uyghur version of this text in Sanskrit, which is unknown when, where and by whom it was compiled, is called Vaphuaki atl(ı)g nom çäçäki sudur. Old Uyghur version dates to a Chinese translation of the text by Kumārajīva in 406. In later studies, it is mentioned that a Sogdian version was also used among the sources of the Old Uyghur version. Fragments of Old Uyghur Saddharmapūṅḍarīka-sūtra were found because of research in Dunhuang, Turfan and Yarkhoto. The fragments that have survived to date belong to various parts of the text in question. Between the years 1911 and 2020, various studies were completed on the fragments of this text. In this paper, the unpublished fragments of the Avalokiteśvara, which constitutes the XXVth chapter of the Old Uyghur Saddharmapūṅḍarīka-sūtra, and more specifically Kuanşi-im Bodis(a)t(a)v, preserved in the Berlin Turfan Collection, will be published. In the introduction of this paper, more than a century of work on Saddharmapūṅḍarīka-sūtra will be mentioned, and then the transcriptions and transliterations of the fragments in question will be included. This will be followed by explanations of the text and glossary.

Başvuru/Submitted: 03/03/2022

Kabul/Accepted: 13/10/2022

Keywords:

Old Turkic, Old Uyghur, Saddharmapuṇḍarīka-sūtra, Avalokiteśvara, Kuānshī-im Bodis(a)t(a)v.

Makale Bilgileri

- Etik Kurul Kararı:** Etik kurul kararından muaftır.
Katılımcı Rızası: Katılımı yok.
Mali Destek: Bu yazı TÜBA-GEBİP tarafından desteklenmiştir.
Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

- Ethics Committee Approval:** It is exempt from the ethics committee approval.
Informed Consent: No participants.
Financial Support: Turkish Academy of Sciences (The Young Scientists Award Programme) funded this paper.
Conflict of Interest: No conflict of interest.
Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Assessment: Two external referees / Double blind.
Similarity Screening: Checked – iThenticate.
Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın Araştırma Tarihçesi

Sanskritçe *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* yahut bir diğer adıyla *Lotus Sūtra* Mahāyāna Budizmi'nin en eski ve en önemli yazınsal kaynakları arasında yer almaktadır. Ne zaman, nerede ve kim tarafından derlendiği bilinmeyen bu metnin (krş. Zieme, 1989, 370) Çinceye yapılan ilk tercümesinin ms 266 yılından sonra tamamlandığı bilindiğinden Sanskritçe aslının da bu tarihten önceki bir tarihte düzenlendiği düşünülmektedir (Tekin, 1960, s. 4).

Saddharmapuṇḍarīka-sūtra'nın Eski Uygurca versiyonu *Vaphuaki atl(ı)g nom çäcäki sudur* adını taşımaktadır. Eski Uygurca versiyon, metnin Kumārajīva tarafından 406 yılına ait Çince bir tercümesine kadar uzanır (Özertural, 2012, s. 10). Bununla birlikte, Maue ve Röhrborn (1980, s. 253) tarafından da belirtildiği üzere, Eski Uygurca versiyonun kaynak metni olarak Soğdca bir versiyonun da kullanılmış olması ihtimal dâhilindedir. Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'ya ait fragmanlar Dunhuang, Turfan ve Yarhoto'da bulunmuştur (krş. Özertural, 2012, s. 10). Bu metnin Eski Uygurca versiyonu bütünlüklü olarak korunmuş değildir. Bugüne ulaşan fragmanlar mevzubahis metnin muhtelif bölümlerine aittir.

1911-2020 tarihleri arasında bu metne ait olan fragmanlar üzerine muhtelif incelemeler yapılmıştır. Bu yazıda evvela bu incelemelerden kısaca söz edilecektir.

Saddharmapuṇḍarīka-sūtra'nın Eski Uygurca versiyonu üzerine hazırlanan ilk neşir metnin XXV. bölümüyle ilgilidir. Radloff, 1911 tarihli çalışmasında 224 satır hacmindeki Eski Uygurca *Kuanşi-im Pusar* metninin dökme Uygur harfleriyle neşrine, Almancaya tercümesine ve metne ilişkin açıklamalarına yer vermiştir.

Müller, Radloff ile aynı sene, 1911'de *Uigurica II* içerisinde 3 numaralı metin olarak *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. bölümü olan *Avalokiteśvara*'ya ait T II Y 10 ve T II Y 12 (U 9039) (krş. Özertural, 2012, s. 89-90) numaralı bugün kaybolmuş olan 61 satır hacmindeki iki parçalı fragmanın neşirini gerçekleştirir. Müller (1911, s. 14-20), S. Beal'in Çince metni odağında Eski Uygurca metnin yazı çevirimini yapar ve bunu Almancaya çevirir.

Radloff ve Müller'den sonra Tekin, 1960 yılında *Kuanşi im Pusar* adıyla *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. bölümünü bütünlüklü bir şekilde Türkçe olarak neşreder. Tekin, çalışmasının girişinde Eski Uygurca bu metnin dört nüshasının mevcut olduğu bilgisini paylaşır (Tekin, 1960, s. 7-8). Tekin'in çalışması dört nüshanın karşılaştırmalı neşirini barındırır ve 224 satır hacminindedir. Yine bu çalışmada metnin Türkçeye çevirisine, notlarına, ek ve sözler fihristi ile Sanskrit-Uygurca fihriste yer verilmiştir.

Hazai tarafından 1970 yılında hazırlanan "Ein buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan-Sammlung" [Berlin Turfan Koleksiyonu'ndan Budist Bir Manzume] başlıklı makalede *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. bölümüne ait 80 satır hacmindeki U 4707 (T III M 187) (krş. Yakup, 2008, s. 149-151) numaralı fragman neşredilir.

Tekin'den sonra *Kuanşi-im Pusar* bir kez de 1977 yılında Sumi Tōkan tarafından neşredilmiştir. Bu neşir Eski Uygurca metni, metnin Japoncaya çevirisini ve Çince satır

arası karşılıklarını da içerir. Bütünlüklü bir neşir olan bu çalışmada dipnotlarda metne ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Maue ve Röhrborn tarafından 1980 yılında neşredilen “Zur alttürkischen Version des Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra” [Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra’nın Eski Uygurca Versiyonu Üzerine] adlı makalede *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın *Samantabhadra-utsāhana* adlı XXVIII. bölümüne ait Soğd harfli iki fragman neşredilir. Bu fragmanlar MIK III 195 (T I D / T M 257a) (krş. Özertural, 2012, s. 93-94) ve MIK III 199 (TS MIK T.M 255 [T I D]) (krş. Özertural, 2012, s. 94-95) numaralarına sahiptir.

Zieme tarafından 1985 yılında tamamlanan *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren* [Uygurların Budizme İlişkin Aliterasyonlu Şiirleri] başlıklı çalışmada ise 1970 yılında Hazai tarafından neşredilen U 4707 (T III M 187) numaralı fragman yeniden neşredilmiştir.

Shōgaito’nun 1982 yılında Japonca olarak kaleme aldığı 1988’de Almancaya da çevrilen “Drei zum *Avalokiteśvara-sūtra* passende *Avadānas*” [*Avalokiteśvara-sūtra*’ya Uyan Üç *Avadāna*] adlı yazısında 1907’de Stein tarafından Bin Buddha Mağaraları’nda bulunan ve bugün Britanya Kütüphanesi’nde Or. 8212-75 A ve B arşiv numarasıyla korunan 346 satır hacmindeki kursiv yazılı fragman neşredilir.

Zhang Tieshan, 1990’da yazdığı “Huihuwen ‘Miaofa lianhua jing’ xiaokan yu yanjiu” [Eski Uygurca ‘Lotus Sūtra. Kuanşi-im Pusar Bölümü’ Karşılaştırması ve İncelemesi] adlı yazısında *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın XXV. bölümünü oluşturan *Kuanşi-im Pusar* metnini Tekin’in 1960 yılında kaleme aldığı metinden çok farklılaşmadan yeniden neşreder.¹

Zieme, 1989 yılında kaleme aldığı “Zwei neue alttürkische *Saddharmapuṇḍarīka-Fragmente*” [İki Yeni Eski Türkçe *Saddharmapuṇḍarīka-Fragmanı*] adlı makalesinde *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın iki ayrı bölümüne ait iki fragmanın neşrini gerçekleştirmiştir. Bunlardan birincisi *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın *Bhaisajjarāja* isimli XXIII. bölümüne ait olan ve Soğd alfabeli U 3542 (krş. Özertural, 2012, s. 85-86) numaralı fragmandır. İkincisi ise yine aynı metnin *Dhāraṇī-parivarta* isimli XXVI. bölümüne ait olan ve Soğd alfabeli U 2376 (T I D) (krş. Özertural, 2012, s. 91) numaralı fragmandır. Her iki fragman toplam 44 satırlık bir hacme sahiptir ve Çince metinle mukayeseli olarak neşredilmiştir.

Zieme’nin 1991’de neşrettiği “Der Essenz-Śloka des *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtras*” [*Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*’nın Öz-Ślokası] başlığına sahip olan makalede *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın Öz-Śloka adını taşıyan özel bir bölümüne ait fragmanlar yayımlanır. 72 satır hacminde bir metni ihtiva eden makalede U 3296 (T III M 219) (krş. Özertural, 2012, s. 97-98), U 1626 (T II D 63) (krş. Özertural, 2012, s. 98), U 3172 (T III 234) (krş. Özertural, 2012, s. 99) ve U 3317 (T III M 238) (krş. Özertural, 2012, s. 99-100) arşiv numaralı fragmanların neşrine, Almancaya çevirisine ve açıklamalarına yer verilmiştir.

¹ 1982’de neşredilen fakat tarafımızca görülememiş bir çalışma daha mevcuttur: Zakirov, R. A. (1982). *Yazık drevneuygurskogo pamyatnika “Kuanşi im Pusar”*. Avtoferat AN SSR: Institut Yazıkoznaniya Moskva.

Fedakâr tarafından 1994 yılında kaleme alınan “Das Alttürkische in sogdischer Schrift. Textmaterial und Orthographie (Teil II)” [Soğd Yazısıyla Eski Türkçe. Metin Malzemesi ve Yazım Özellikleri (II. Bölüm)] adlı makalede *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'ya ilişkin Soğd alfabeli dört küçük fragmanın neşri gerçekleştirilmiştir. Bu fragmanlardan ilki Mainz 225 (T D / T M 409) (Fedakâr, 1994, s. 140-141; krş. Özertural, 2012, s. 92) ikincisi Mainz 309 (T M 257-6) arşiv numarasına sahiptir (Fedakâr, 1994, s. 141-142; krş. Özertural, 2012, s. 92-93). Üçüncüsü Mainz 170 (Glas: T M 251) arşiv numarasına (Fedakâr, 1994, s. 139; krş. Özertural, 2012, s. 95) ve dördüncüsü ise Mainz 183 arşiv numarasına sahiptir (Fedakâr, 1994, s. 146).

Oda, 1996 yılında neşrettiği “A Fragment of the Uighur *Avalokiteśvara-Sūtra* with Notes” [Açıklamalarıyla Uygurca *Avalokiteśvara-Sūtra*'nın Bir Fragmanı] başlıklı makalesinde bugün Japonya'da korunan, Turfan vahasında bulunduğu düşünülen ve Eski Uygurca *Avalokiteśvara-Sūtra*'ya ait olan bir fragmanı neşreder. Oda (1996, s. 229), bu makalesinde neşrettiği fragmanın, en basit bir şekilde *Kuanşi-im Pusar* ve *Kuanşi-im Bodis(a)t(a)v* olarak iki şekilde tasarlanabilecek olan Eski Uygurca *Avalokiteśvara-Sūtra*'nın ikinci kısmına, yani *Kuanşi-im Bodis(a)t(a)v*'a ait olduğunu belirtir.

Oda, 1996 yılında düzenlenen fakat tam metinleri 1999 yılında neşredilen 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*'nda “*Kuanşi-im Pusar* ve *Kuanşi-im Bodistv* Üzerine” adlı yazısında Eski Uygurca *Avalokiteśvara-Sūtra*'nın iki kısmını oluşturan *Kuanşi-im Pusar* ve *Kuanşi-im Bodis(a)t(a)v* metinlerinin dil bilgisi hususiyetleri üzerinde durarak *Kuanşi-im Bodis(a)t(a)v* metnine ilişkin üç fragmanın neşrini gerçekleştirir. Bu fragmanlardan ilki Haneda 1915 (Tachibana MS) arşiv numarasını taşımaktadır ve 43 satır hacindedir. İkinci fragman U 5038 (T II Y 63) (krş. Özertural, 2020, s. 343) arşiv numarası taşımaktadır ve 14 satır hacindedir. Sonuncu fragman ise Mainz 805 (T II M 189) arşiv numarasına sahiptir ve tahta baskı bir metin olup toplam 23 satır hacindedir.

Zieme, 1998 yılında neşrettiği “The Conversion of King Śubhavyūha” [Kral Śubhavyūha'nın Din Değiştirmesi] adlı makalede Fedakâr tarafından 1994'te neşredilen Mainz 225 (T D / T M 409) numaralı *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXVII. bölümünü oluşturan 22 satırlık fragmanı yeniden neşretmiştir (Zieme, 1998, s. 259).

Zieme, bu çalışmasından sonra, 2000 yılında tamamladığı “Der Bodhisattva Gadgadasvara. Ein alttürkisches Fragment aus dem XXIV. Kapitel des *Saddharmapuṇḍarīkasūtra*” [Bodhisattva Gadgadasvara. *Saddharmapuṇḍarīkasūtra*'nın XXIV. Bölümünden Bir Fragman] başlığını taşıyan yazısında *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın *Gadgadasvara* adlı XXIV. bölümünden bir parçayı içeren 66 satır hacmindeki U 1511 (T I α) (krş. Özertural, 2012, s. 86) numaralı metni neşretmiştir.

Oda tarafından 2000 yılında kaleme alınan “Torukogo bukkyō shahonni kansuru nendairon – Hachiyōkyō to Kannongyō” [Türk Budist El Yazmalarına İlişkin Kronolojik Sorunlar – *Sekiz yükmäk sudur* ve *Kuanşi-im pusar sūtra*] başlıklı makalede Eski Uygurca Budist yazmalara ilişkin kronolojik meselelerin yanında Eski Uygurca *Avalokiteśvara-sūtra* temelinde hem *Kuanşi-im Pusar* ve hem de *Kuanşi-im Bodis(a)t(a)v*'ın metin kurgusuna değinilir (Oda, 2000, s. 135-163).

Yakup 2011'deki "An Old Uyghur Fragment of the Lotus Sūtra from the Krotkov Collection St. Petersburg" [St. Petersburg Krotkov Koleksiyonu'ndan Lotus Sūtra'nın Eski Uygurca Bir Fragmanı] başlıklı yazısında *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'ya ait St. Petersburg'da korunan 52 satırlık SI Kr. IV 445 numaralı fragmanı neşreder.

Zhang Tieshan, 2012'de kaleme aldığı "Tulufan baizikeli chutu huihuwen 'Miaofa lianhua jing' canye yanjiu" [Turfan Bezeklik'ten Bulunan 'Lotus Sūtra' Metin Parçası Üzerine İnceleme] başlıklı yazıda Turfan bölgesinde yer alan Bezeklik manastırından bulunan ve *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın 37 satır hacminde olan bugün 80TBI:527a ve 80TBI:527b arşiv numarasıyla korunan bazı satırları tereddütlü okumaları ihtiva eden bir metin parçasını neşretmiştir.

Özcan Devrez, 2020'deki *Eski Uygurca Kuanşi İm Puser İncelemesi* adlı çalışmasında *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. bölümüne ait *Kuanşi-im Puser* metnini yeni birtakım fragmanlarla zenginleştirerek neşretmiştir. Bu çalışmanın esas metni daha evvel Tekin 1960 tarafından da neşredilen hacimde yani 224 satırdır. Bununla beraber metne ilişkin bir kısmı neşredilmiş bir kısmı ise daha evvel neşredilmemiş 7 fragmanın daha çalışmaya dâhil edildiği görülmektedir. Özcan Devrez (2020, s. 25-26), çalışmasının girişinde *Kuanşi-im Puser* metninin irili ufaklı olmak üzere 10 nüshasının mevcut olduğu bilgisini paylaşır. Bu çalışmada mevzubahis nüshalara ilişkin metinlerin yazı çevirimi ve harf çevirisi yanında Çince eş değer metne de yer verilmiştir.

Bu çalışmada 10'u Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. bölümünü oluşturan *Avalokiteśvara*'ya ilişkin, daha özel olarak ise *Kuanşi-im Bodis(a)t(a)v'a* ait ve 1'i de aynı metnin *Mukayese* adını taşıyan III. bölümüne ait (bk. U 1872) bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan şimdiye değin 1'i yayımlanmış (bk. Mainz 805) 10'u ise henüz yayımlanmamış 11 fragmanın neşri gerçekleştirilecektir. Bu çalışmaya dâhil edilen fragmanların arşiv numaraları sırasıyla şöyledir:

- (1) U 5050 (Glas: T III 273/509) ön (krş. Özertural, 2020, s. 344, kat. nu. 522);
- (2) Ch/U 7010 b (Glas: T II 1715) ön (krş. Özertural, 2020, s. 344-345, kat. nu. 523);
- (3) U 5127 (o. F.) ön (krş. Özertural, 2020, s. 345, kat. nu. 524);
- (4) U 3095 (T II Y 17) ön ve arka (krş. Özertural, 2020, s. 345-346, kat. nu. 525);
- (5) U 3129 a-d (T II Y 64) ön ve arka (krş. Özertural, 2020, s. 346-347, kat. nu. 526);
- (6) Mainz 286 (T II S) ön (krş. Özertural, 2020, s. 348, kat. nu. 527);
- (7) U 2121 (o. F.) ön ve arka (krş. Özertural, 2020, s. 348-349, kat. nu. 528);
- (8) U 5124 (o. F.) ön (krş. Özertural, 2020, s. 349, kat. nu. 529);
- (9) U 4893 (Glas: T II 935) ön (krş. Özertural, 2020, s. 349-350, kat. nu. 530);
- (10) Mainz 805 (T II M 189) A-E sayfaları
- (11) U 1872 (T II Y 59) ön ve arka (krş. Özertural, 2012, s. 83, kat. nu. 79).

Yukarıda da belirtildiği gibi, tahta baskı Mainz 805 (T II M 189) hariç olmak üzere bu çalışmanın kapsamına dâhil edilen Soğd kökenli Uygur alfabesiyle kaleme alınan el yazması fragmanlar daha önce neşredilmemiştir. Mainz 805 (T II M 189) numaralı fragman ise Oda tarafından kaleme alınan "*Kuanşi-im Puser* ve *Kuanşi-im Bodistv* Üzerine" adlı bildiri kapsamında 1999 yılında yalnız yazı çevirimi yapılarak

neşredilmiştir (krş. Oda, 1999, s. 805-806). Fakat Oda, bu fragmanın harf çevirisine, Türkçeye çevirisine ve fragmanda tahrip olan ancak bugün diğer fragmanlar aracılığıyla restorasyonu gerçekleştirilebilecek kısımlara değinmemiştir. Bu sebeple anılan 10 fragmanla birlikte bu fragman da bu yazı kapsamına dâhil edilmiştir. Bu yazıda ele alınan fragmanların satır sayısı 134'tür; ancak bu fragmanlardan bazılarının satırları yoğun bir hasara maruz kalmıştır. Bu yazı ile mevzubahis fragmanların yazı çevirimlerine, harf çevirilerine, Türkiye Türkçesine aktarımına, açıklamalarına ve sözlüğüne yer verilecektir.

1. Eski Uyurca Metnin Yazı Çevirimi ve Harf Çevirisi

U 5050 (Glas: T III 273/509)

ön

001	01
	 / s.....
002	02 körklä kwyrkl'
003	03 al[k]udın sıñar 'l/wdyn synk'r
004	04 beş otuzunç l/ pyş 'wtwz wnç
005	05 atl(1)g alkinçsız köküz bodi[s(a)t(a)v] 'tlq 'lqynçsyz kwyk wz pwdy///
006	06 din ägnint[ä]ki /kdyn 'knynt/ky t/.....
007	07 [ka]vşurup t(ä)ñri t(ä)ñrisi burha[n] //vşwrwp tkry tkrysy pwrq' /
008	08 atı kötrülmiş 'ty kwytwlmış' /.....
009	09 [körgä]li ärklig ku[anşı-im bodis(a)t(a)v] //ly 'rklyk q'w/// //
010	10 /qyn' ...d.....
011	11 tep at[anur] typ 't///kw /.....
012	12 t(ä)ñrim ,, anı amtı tkrym ,, 'ny 'mty
013	13 [ö]trü //trw

Ch/U 7010 b (Glas: T II 1715)

ön

014	01//t'
015	02 kişi

-k kyşy
- 016 03 kolti k(a)lp
- kwltly klp
- 017 04 [kör]gäli ärklig kuanşi-im bod[is(a)t(a)v] ...
- ///k'ly 'rklyk qw'nşy 'ym pwd////
- 018 05 a[s]ıgı tususı nom
-// ///'//yqy twswsy nwm

U 5127 (o. F.)

ön

- 019 01
-m/
- 020 02 ... [birök] kim ka[y]u tınl(ı)glar prat[ikasanbutlar ädgüsinä süzülüp] ...
-//// kym q'w tynlq l'r pr't//////// // // // // // ...
- 021 03 [i]ki y(e)g(i)rmi bölöklüg tıtag[dın tuymış nomlar içintä ögrätig]
- //ky ykrmy pwylwklwk tytl'q/// // // // // // // // //
- 022 04 kılmış ärsärlär ,, ötr[ü] k[örgäli ärklig kuanşi-im bodis(a)t(a)v ol]
- qylmys'rs'r l'r ,, 'wytr/ k//////// // // // // // // // //
- 023 05 tınl(ı)glarka pratikasanbutlar kö[rkin körgitip nom nomlayu]
- tynlq l'rq' pr'tyk's'npwt l'r kw//// // // // // // // // //
- 024 06 kutgarur ,, birök kim kayu tınl(ı)glar üküş aẓunlarda arhant]
- qwtq'rwr ,, pyrwk kym q'yw tynlq/// // // // // // // // //
- 025 07 d[entarlar ä]dgü[sinä] süzülüp
- d//////// /dkw//// swyz wlpw

U 3095 (T II Y 17)

ön

- 026 01 [a]şirvat
-//şyrv'tys s... ..
- 027 02 ärsärlär [a]tayu kim
-//lmys'rs'r l'r//t'yw kym
- 028 03 [kuanşi-]im bodis(a)t(a)v ol tınl(lı)gl]arka
-//// //ym pwdystv 'wl tyn///'r q'
- 029 04 [hor]muzta [t(ä)ñ]ri kö[r]kin kör-
-//mwz t' ///ry kwy/kyn kwyr
- 030 05 [gitip nomlayu ku]tgarur ,, birök kim kayu
- //// // // // // // // // // // // // // // // // // // // //
- 031 06 [tınl(ı)glar]
- //////// / ... /mr//////// ... // // 'wçy

U 3095 (T II Y 17)

arka

- 032 01
-/.../...l... .. /...k// 'y/

- 033 02 ögrätig kılmuş ärsär-
... .. 'wykr'dyk qjylmyş 'rs'r
- 034 03 [lär ötrü körgäli] ärklig [kua]nşi-im bodis(a)t(a)v
/// ////////////// 'rklyk ///nşy 'ym pwdystv
- 035 04 [ol tınl(ı)glarka] m(a)habr(a)hme ulug äzrua [t(ä)]ñri
/// ////////////// mq'prqmy 'wlvq 'z rw' //kry y
- 036 05 [körkin körgitip nom] nomlayu kutgarur [, bir]ök kim
//////// ////////////// /// nwml'yw qwtq'rwr // ///wk kym
- 037 06 [kayu tınl(ı)glar t(ä)ñri hanı hor]muzta [t(ä)ñri ornı]ña
//// ////////////// // ///mwz t' // ///nk'

U 3129 a-d (T II Y 64)

A fragmanı

ön

- 038 01 köñülün ä[rür]lär ,, ötrü körgäli ärklig kuanşi
kw/nkwlnw '///l'r ,, 'wytrw kwyrk'ly 'rklyk qw'nşy
- 039 02 im bodis(a)t(a)v ol tınl(ı)glarka el başçı balık ayguçı
'/m pwdystv /wl tynlq l'r q' 'yl p'şçy p'lyq''yqwçy
- 040 03 ärklig bäglär körkin körgitip [no]m nomlayu
'rklyk (P) p'kl'r kwyrkyn kwyrkytyp //m nwml'yw
- 041 04 kutgarur ,, birök kim kayu tınl(ı)glar yultuz
qwtq'rwr ,, (P) pyrwk kym q'yw tynlq l'r ywltwz
- 042 05 körüm san sakış ulatı beş tölrüg (oku: törlüg) bilgä
kwyrwm s'n s'qjş 'wl'ty pyş twylrwk pylk'
- 043 06 bilig ädräm oronın bildäçi bramanlar üzä süz-
pylyk 'dr'm 'wrwnyn pyld'çy pr'm'n l'r 'wyz ' swyz
- 044 07 ök [kö]ñüllüg ärsärlär ,, ötrü körgäli ärklig
wk ///nkwl lwk 'rs'r l'r ,, 'wytrw kwyrk'ly 'rklyk

U 3129 a-d (T II Y 64)

A fragmanı

arka

- 045 01 savlıg tılañu sözçi amançlar üz[ä]
/... .. / s'vlyq tyl'nk w swyz çy 'm'nç l'r 'wyz /
- 046 02 süzök köñültä ärürlär ötrü körgäli ärklig
swyz wk kwynkwlt' 'rwrl'r 'wytrw kwyrk'ly 'rklyk
- 047 03 kuanşi-im bodis(a)t(a)v ol tınl(ı)glarka antag
qw'nşy (P) 'ym pwdystv 'wl tynlq l'r q' ''nt'q
- 048 04 y(a)ñlıg amançlar körklä körgi[t]ip nom
ynklyq (P) ''m'nç l'r kwyrkl' kwyrky/yp nwm
- 049 05 nomlayu kutgarur ,, birök kim kayu tınl(ı)glar
nwml'yw (P) qwtq'rwr ,, pyrwk kym q'yw tynlq l'r
- 050 06 başçı balık ayguçı ärkä türkdä turmuş

- 051 07 p'şçy p'lyq''yqwçy 'rkd' twyrkd' twrmyş ş
t[öl]i ärklig bäglär üzä süzök
t///y t/////y 'rklyk p'kl'r 'wyz' swyz wk

U 3129 a-d (T II Y 64)

B fragmanı

ön

- 052 01
...../w
053 02
...../m.....
054 03
...../y' /... ..
055 04 [a]lknçsyz k[öküz bodis(a)t(a)v] ...
..... //lqjynçsyz k///// ///////
056 05 törlüg
..... (P) twyrlwk t... ..
057 06 arıg ,, yäk
..... /'ryq ,, y'k
.....

U 3129 a-d (T II Y 64)

B fragmanı

arka

- 058 01
..... "z wn
059 02 kuanşi-im bod[is(a)t(a)v] ...
..... qw'nşy 'ym pwd///// ...
060 03 [a]lknçsyz k[öküz bodis(a)t(a)v] ...
..... //lqjynçsyz k///// ///////
061 04
...../ ///twnk///
062 05
...../twyz w/p.../
063 06
...../ ty.....

U 3129 a-d (T II Y 64)

C fragmanı

ön

- 064 01
...../
065 02 ,, kiş.....
..... ,, kyş// l.....

U 3129 a-d (T II Y 64)

C fragmanı

arka

- 066 01 yinçü ärd[ini]
yynçw 'rd///
- 067 02
... .. dy... ..

U 3129 a-d (T II Y 64)

D fragmanı

ön

- 068 01 [n]om
... .. /wm
- 069 02
... .. 'yq̄... ..

U 3129 a-d (T II Y 64)

D fragmanı

arka

- 070 01
... .. l
- 071 02
... .. yyk

Mainz 286 (T II S)

ön

- 072 01 takşutın t(ä)ñri t(ä)ñrisi
t'qşwtyn tnkry tnkrysy
- 073 02 l(a)kşanlīg ädgükä
lkş'n lyq 'dkw k' tw... ..
- 074 03 amti m(ä)n ikiläyü anın
'mty mn 'ykyl' yw ''nyn
- 075 04 [s]izizñ ögükün[üz]
... .. /yz ynk 'wykwkwnk//
- 076 05 [ä]rklīg bodis(a)t(a)v
... .. //klyk pwdystv
- 077 06 [ä]gsüksüz ädgükä l(a)k[şa]nly[g]
... .. /kswkswz 'dkw k' lk//nly/
- 078 07 [ş]lok takşutın ok kekinç berd[i]
... .. //wk t'qşwtyn 'wq̄ kykynç pyrd/
- 079 08 s(ä)n amti äşidgäl[i] kua]nşi-im bod[is(a)t(a)v]
... .. sn 'mty 'şydk'l/ ///nşy 'ym pwd/////
- 080 09 kamag

- 081 10 /m q'm'q yyn/ r t' ///...
 ulug kut... ..
 l/k 'wlvq qwt... ..
- 082 11 sözläyü
 q/// swyz l'yw /... ..
- 083 12 ugrın
 s 'wqryn

U 2121 (o. F.)

ön

- 084 01
 /... .. /... ..
- 085 02 nom n[o]m layu kutgar[ur]
 nwm n/ml'yw qwtq'r//
- 086 03 inçip iki
 l/p 'ynçyp 'yky

U 2121 (o. F.)

arka

- 087 01
 /... ..
- 088 02
 //k' ///
- 089 03 ärdini
 'rdyny ''t'yyp

U 5124 (o. F.)

ön

- 090 01
 ///... ..
- 091 02 ögräti[g]... ..
 l'rd' 'wykr'ty/... ..
- 092 03 ... [kuanşi-i]m bodis(a)t(a)v ol tnl(ı)g[larka] ...
 ... ///// //m pwdystv 'wl tynlq /// // ...
- 093 04 körkin körgit[ip]
 ... /k kwyrkyn kwyrkyt//
- 094 05 kayu tnl(ı)glar t(ä)ñri t(ä)ñ[risi]
 ... q'yw tynlq l'r tnkry tn/////
- 095 06
 //p ''/rwv' /... /wty//

U 4893 (Glas: T II 935)

ön

- 096 01 kör[kin]

- / l' r yn kwyr /// ...
 097 02 [k]uanşi-im bodis(a)[t(a)v] ...
 /w'nşy 'ym pwdys//
 098 03 [nom nom]layu kutgarur ,, ...
 /// //l' yw qıwtq' rwr ,,
 099 04 körkinä
 kwyrkynk' sw... ..
 100 05 [kuanşi-i]m bodis(a)t(a)v ...
 //m pwdystv (P)
 101 06 [kör]gitip
 ///kytyp //

Mainz 805 (T II M 189)

A sayfası

- 102 01 körkin körgitip no[m nomlayu kutgarur ,, birök]
 kwyrkyn kwyrkydyp nw/ //m pwdystv (P)
 103 02 kim kayu tınl(ı)glar ,, el başçı
 kym q' yw tynlq l' r ,, 'yl p' şçy
 104 03 ärkä türkä turmuş töli
 'rkd' twyrkd' twrmyş twyly
 105 04 ärklig bäglär üzä
 'rklyk p' k l' r 'wyz' r
 106 05 ärsärlär ,, ötr[ü körgäli ärklig kuanşi-im]
 'rs' r l' r ,, 'ytr/ //m pwdystv (P)

B sayfası

- 107 01 bodis(a)t(a)v ,, ol tınl(ı)[glarka]
 pwdystv ,, 'wl tynl/////
 108 02 ayguçı elig bağ
 'yqwçy 'ylyk p' k
 109 03 nom nomlayu kutgarur ,, birök [kim kayu tınl(ı)g]-
 nwm nwml' yw qwtq' rwr ,, pyrwk /// //m pwdystv (P)
 110 04 lar ,, yultuz körüm san sakı[ş ulatı beş]
 l' r ,, ywltwz kwyrwm s' n s' qy/ //m pwdystv (P)
 111 05 törlüg bilgä bili[g] äd[räm oronın]
 twyrlwk pylk' pyly/ 'd/// //m pwdystv (P)

C sayfası

- 112 01 biltäçi ,, bramanlar [ü]zä [süzök könjül]-
 pylt' çy ,, pr' m' n l' r ///z' /// //m pwdystv (P)
 113 02 lig ärsärlär ,, ötrü körgäl[i ärklig]
 lyk 'rs' r l' r ,, 'wytrw kwyrk' l/ //m pwdystv (P)
 114 03 konşi-im bodis(a)t(a)v ,, ol tınl(ı)gl[arka antag]
 qwnşy 'ym pwdystv ,, 'wl tynlq l/////
 115 04 yanlıg ok bramanl[ar] ... [körkin körgitip]

- 116 05 y'nklyq 'wq pr'm'n l// ... // // // // // //
nom nomlayu kutga[rur ,, birök kim kayu tnl(1)g]
nwm nwml'yw qwtq'/// // // // // // // //

D sayfası

- 117 01 lar ,, toyın ş(a)mnanç [upase upasanç] ... [tört]
l'r ,, twyyn şmn'nç // // // // // // // // ... // //
118 02 törlüg terin kuvr[ag]
twyrlwk twryn qwvr//
119 03 törösinä ,, äriğinä
twyrw synk' ,, 'ryk ynk' p... ..
120 04 nomiña boşgutıña ,,
nwm ynk' pwşqwt ynk' ,, /... ..
121 05 ... ,, ç(a)hşap(a)tlıg
ynk' ,, çqş'pt lyq

E sayfası

- 122 01 köñüllüg är[sä]rlär ,, ö[trü körgäli ärklig]
kwnkw lwk 'r/r l'r ,, 'w/// // // // // // //
123 02 konşi-im bodis(a)t(a)v ,, ol tnl(1)gl[arka]
qwnşy 'ym pwdystv ,, 'wl tynlq l///
124 03
... .. /// s///

U 1872 (T II Y 59)

ön

- 125 01
... .. /'m
126 02 umazlar ,,
... .. /...nq'ly 'wm'z l'r ,, s...// // //
127 03 [a]vant tıtag üzä bilmiş k(ä)rgäk ...
//v'nt tylt'q 'wyz' pylmyş krk'k ...
128 04 kamag burhanl[a]r al altag[lı]g küç
q'm'q pwrq'n l/r 'l'lt'q //q kwyc
129 05 üzä bir burhan [k]ölünüsün bulup
'wyz' pyr pwrq'n /wylwnkw syn pwlwp

U 1872 (T II Y 59)

arka

- 130 01
... .. t//... ..
131 02 uzun sans[ar]
... .. lty //...l// 'wz wn s'ns//
132 03 küzädçi k(a)ra y[lı]an yüz ...
... .. / kwyz 'dçy qır' y/l'n ywz ...

- 133 04 ulug örümçik ,, küzän
...lyq /wlvq 'wyrwmçyk ,, kwyz 'n
- 134 05 mişkiç süçig sıçgan
myşkyç swyçyk ...z lyq syçq'n

2. Aktarma

U 5050 (Glas: T III 273/509) ön

(001) (002) görkemli (003) her tarafta (004)
yirmi beş ... (005) adlı tükenmez düşünme (adlı) Bodhi[sattva] (Skt. *Akşayamati*)
... .. (006) omzundaki (007) kavuşturup tanrılar tanrısı Buddha (008)
... .. adı yüceltilmiş (009) bakması güçlü Bodhisattva Avalokiteşvara
(010) (011) diye adlandırılır (012) haşmetli, onu şimdi
(013) sonra

Ch/U 7010 b (Glas: T II 1715) ön

(014) (015) kişi (016) sayısız *kalpa* (017)
[bak]ması güçlü [Bod]hisattva Avalokiteşvara ... (018) faydasız öğreti (Skt.
dharma)

U 5127 (o. F.) ön

(019) (020) ... [eğer] herhangi canlılar, prat[yekasaṃbuddhalar iyiliğine
inanıp] ... (021) on iki bölümlü sebep[ten sezilmiş öğretiler (Skt. *dharma*) içinde talim]
(022) etmiş iseler, sonra [bakması güçlü Bodhisattva Avalokiteşvara o] (023) canlılara,
pratyekasaṃbuddhalar gö[rünüşünü göstererek öğreti (Skt. *dharma*) vaaz ederek] (024)
kurtarır. Eğer herhangi canlı[lar birçok varlık şeklinde, arhat] (025) [rahipleri iyiliğine
inanıp]

U 3095 (T II Y 17) ön

(026) hayır duası (Skt. *āśirvāda*) (027) iseler, ... adlandırarak (028)
... .. Bodhisattva Avalokiteşvara o canlılara (029) Indra görünüşünü gös[terip
vaaz ederek ku]rtarır. Eğer herhangi (031) [canlılar]

U 3095 (Y II Y 17) arka

(032) (033) talim etmiş ise- (034) [ler, sonra bakması] güçlü
Bodhisattva Avalokiteşvara (035) [o canlılara] Mahābrahma₂ [Ta]nrı (036) [görünüşünü
göstererek, öğreti (Skt. *dharma*)] vaaz ederek kurtarır. Eğer herhangi (037) [canlılar
tanrılar hanı] Indra [Tanrı yer]ine

U 3129 a-d (T II Y 64) A fragmanı ön

(038) düşünceyle mevcuttur. Sonra bakması güçlü Bodhisattva Avalokiteşvara,
(039) o canlılara devlet hükümdarı, şehir komutanı, (040) güçlü beyler görünüşünü
göstererek öğreti (Skt. *dharma*) vaaz ederek (041) kurtarır. Eğer herhangi canlılar
astroloji, (042) sayı₂ ve beş tür bilgelik (043) fazileti yerini bilecek brahmanlar ile saf
(044) düşünceli iseler, sonra bakması güçlü

U 3129 a-d (T II Y 64) A fragmanı arka

(045) sözlü, belagat (sahibi) hatip, soylular ile (046) saf düşüncede iseler,
sonrasında bakması güçlü (047) Bodhisattva Avalokiteşvara o canlılara bunun gibi

(048) soylular(ı) güzel gösterip öğreti (Skt. *dharma*) (049) vaaz ederek kurtarır. Eğer herhangi canlılar (050) hükümdar, şehir kumandanı, iktidarda kalmış (051) zürriyeti ... güçlü beyler ile saf

U 3129 a-d (T II Y 64) B fragmanı ön

(052) (053) (054) (055) tükenmez [düşünme (adlı)] Bodhi[sattva] (Skt. *Akşayamati*) ... (056) türlü (057) saf, *yakşa* ...

U 3129 a-d (T II Y 64) B fragmanı arka

(058) (059) Bod[hisattva] Avalokiteşvara (060) tükenmez [düşünme (adlı)] Bodhi[sattva] (Skt. *Akşayamati*) ... (061) (062) (063)

U 3129 a-d (T II Y 64) C fragmanı ön

(064) (065)

U 3129 a-d (T II Y 64) C fragmanı arka

(066) inci, mücevher (067)

U 3129 a-d (T II Y 64) D fragmanı ön

(068) öğreti (Skt. *dharma*) (069)

U 3129 a-d (T II Y 64) D fragmanı arka

(070) (071)

Mainz 286 (T II S) ön

(072) manzumeyi tanrılar tanrısı (073) alametli iyiliğe (074) şimdi ben yeniden bu sebeple (075) sizin sevgiliniz (076) güçlü Bodhisattva (077) mükemmel iyiliğe alametli ... (078) manzumelerini de cevap (olarak) verdi. ... (079) ... sen şimdi duyması [güçlü] Bod[hisattva] Avalokiteşvara ... (080) bütün (081) yüce haşmet (082) söyleyerek (083) sebebini

U 2121 (o. F.) ön

(084) (085) öğreti (Skt. *dharma*) vaaz ederek kurtarır (086) böylelikle iki

U 2121 (o. F.) arka

(087) (088) (089) mücevher

U 5124 (o. F.) ön

(090) (091) talim (092) ... Bodhisattva Avalokiteşvara o canlı[lara] ... (093) ... görünüşünü göstererek ... (094) ... hangi canlılar tanrılar tan[rısı] ... (095)

U 4893 (Glas: T II 935) ön

(096) görünüşünü ... (097) Bodhisattva Avalokiteşvara (098) [öğreti (Skt. *dharma*) vaaz] ederek kurtarır. ... (099) görünüşüne (100) Bodhisattva [Avalokiteşvara] ... (101) [gös]tererek

Mainz 805 (T II M 189) A sayfası

(102) görünüşünü göstererek öğreti (Skt. *dharma*) [vaaz ederek kurtarır. Eğer] (103) herhangi canlılar, devlet hükümdarı (104) hakimiyette₂ kalmış zürriyeti (105) güçlü beyler ile (106) iseler, son[ra bakması güçlü Bodhisattva Avalokiteśvara]

Mainz 805 (T II M 189) B sayfası

(107) ol canl[ılara] (108) yönetici, hükümdar₂ (109) öğreti (Skt. *dharma*) vaaz ederek kurtarır. Eğer [herhangi canlı]lar (110) astroloji, sayısız₂ [ve beş] (111) tür bilgelik (043) fazileti (ile) [yerini]

Mainz 805 (T II M 189) C sayfası

(112) bilecek brahmanlar ile saf gönüllü (113) iseler, sonra bak[ması güçlü] (114) Bodhisattva Avalokiteśvara, o canlı[lara bunun] (115) gibi brahmanlar ... [görünüşünü göstererek] (116) öğreti (Skt. *dharma*) vaaz ederek kur[tarır. Eğer herhangi canlılar]

Mainz 805 (T II M 189) D sayfası

(117) rahip (Skt. *bhikṣu*), rahibe (Skt. *śramaṇī*), [mümin (Skt. *upāsaka*), mümine (Skt. *upāsikā*) ... dört] (118) türlü cemaat₂ (119) yasasına, davranışına, (120) öğretisine (Skt. *dharma*), talimatına, (121) ... disiplinli

Mainz 805 (T II M 189) E sayfası

(122) düşünceli iseler, son[ra bakması güçlü] (123) Bodhisattva Avalokiteśvara, o canlı[lara] (124)

U 1872 (T II Y 59) ön

(125) (126) muktedir olmazlar (127) sebep₂ ile bilmeli (128) bütün Buddhalar (bu) yöntemli₂ kudret (129) ile bir Buddha aracını elde ederek

U 1872 (T II Y 59) arka

(130) (131) uzun doğum ölüm çemberi (Skt. *saṃsāra*) (132) ... muhafız, kara yılan, yüz ... (133) büyük örümcek, kokarca (134) kedi, tatlı sıçan

3. Açıklamalar

005 alknışız köküz bodi[s(a)t(a)v]: Bu ifade Skt. *Akṣayamati* 'bir Buddha adı' (Edgerton, 1953, s. 3a; Röhrborn, 2015, 94; Wilkens, 2021, 30b) karşılığındadır.

008 atı kötrülmüş: Bu ifade Skt. *bhagavat* 'talih sahibi, talihli, müreffeh, mutlu' (Monier-Williams, 1899, 743c; Wilkens, 2021, 79a) karşılığındadır.

009 [körgä]li ärklig ku[anşı-im bodis(a)t(a)v]: Bu ifadenin restorasyonu için krş. 038-039 ve 046-047. satırlar. EUyg. *kuanşı-im*, Çin. 觀世音 *Guanshiyin* ve Skt. *Bodhisattva Avalokiteśvara* (JEBD, 1979, s. 164a; Hirakawa, 1953, s. 1064b; Wilkens, 2021, 391b) karşılığındadır.

016 k(a)lp: EUyg. *k(a)lp*, Toharcanın A diyalektinde *kalp* (Poucha, 1955, s. 54), Soğd. *klp* (Gharib, 1995, s. 189b, *4732) ~ *krp* (Gharib, 1995, s. 193b, *4851) ~ *kōph* (Gharib, 1995, s. 189a, *4720) şeklindedir ve Skt. *kalpa*'ya dayanır. Skt. *kalpa*, 'kâinatın veya dünyanın

yaratılması ve yeniden yaratılması arasındaki süre' (Soothill & Hodous, 1937, s. 232b; Monier-Williams, 1899, s. 262c; Edgerton, 1953, s. 172c) anlamındadır.

020 [birök] kim ka[y]u tınl(ı)glar: Bu ifadenin restorasyonu için krş. 041 ve 049. satırlar.

020 prat[ikasanbutlar ädgüsiñä süzülp]: Bu satırın restorasyonu ve paralel satırlar için krş. Oda, 1996, s. 232³⁴.

023 prat[ikasanbutlar]: EUyg. *pratikanbut*, Skt. *pratyekasambuddha*'ya 'yalnız olarak aydınlanmış' (Wilkens, 2021, s. 560b) dayanmaktadır. Oda'ya göre, bu yapı Skt. *pratyekabuddha* ve Skt. *sambuddha* sözlerinin birleşmesiyle oluşmuş olmalıdır ve burada *pratikanbut*'un yanılısamayı kıldığı ve on iki *nidāna* üzerinde meditasyon yaparak Buddhalığa eriştiği söylenebilir (Oda, 1996, s. 235). Zieme ise, bu ifadenin muhtemelen *pratyekabuddha* ve *samyaksambuddha* kaynaklı bir bulaşma olduğunu belirterek Çince ifadenin yeniden bir Sanskritçeleştirilmesine dayandığını ifade eder (Zieme, 2020, s. 610).

021 [i]ki y(e)g(i)rmi bölöklüg tıtag: EUyg. bu ifade Çin. 十二因緣 *shier yinyuan* ve Skt. *dvādaśa-astanga pratīyasamutpāda* (DDB; JEED, 1979, s. 151b; Hirakawa, 1997, s. 215b) karşılığındadır.

021 tıtag[ın tuymış nomlar içintä ögrätig]: Bu satırın restorasyonu ve paralel satırlar için krş. Oda, 1996, s. 232³⁵⁻³⁶.

022 k[örgali ärklig kuanşi-im bodis(a)t(a)v ol]: Bu satırın restorasyonu ve paralel satırlar için krş. Oda, 1996, s. 232³⁶⁻³⁷.

023 kö[r]kin körgitip nom nomlayur: Bu satırın restorasyonu ve paralel satırlar için krş. Oda, 1996, s. 232³⁷⁻³⁸.

024-025 kayu tınl(ı)glar üküş aźunlarda arhant] d[entarlar ä]dgü[sinä]: Bu satırın restorasyonu ve paralel satırlar için krş. Oda, 1996, s. 232³⁸⁻⁴⁰.

024 aźun: EUyg. bu sözcük Soğd. ''žwn (Gharib, 1995, s. 17a, *431) ~ 'zw'n(h) (Gharib, 1995, s. 17a, *430) sözlerine dayanır ve '(Budizm'de) varlık şekli, varlık biçimi, canlıların içinde buldukları varlık şekli (~ Skt. *gati*)' (krş. Clauson, 1972, 28a; Röhrborn, 2017, s. 121) anlamındadır.

025 d[entar]: EUyg. bu söz 'Budist rahip' (Wilkens, 2021, s. 246b) anlamına gelmektedir ve Soğdcada *dynt*'r (Gharib, 1995, s. 149b, *3773) ~ *dynd*(')'r 'mütedeyyin, keşiş, rahip' (Gharib, 1995, s. 149b, *3772) şeklinde iken Orta Farsçada *dynd*'r /*dēndār*/ 'mütedeyyin' (Durkin-Meisterernst, 2004, s. 151b) şeklindedir.

026 [a]şirvat: EUyg. bu sözcük 'hayır duası, iyi dilek, övgü' anlamlarındadır ve Skt. *āśirovāda*'ya (Wilkens, 2021, s. 76b) dayanmaktadır, ayrıca Toharcanın B diyalektinde ise *āśirovāt* 'hayır duası' (Adams, 2013, s. 61) şeklinde tanıklanmıştır.

029-030 kö[r]kin körgitip nomlayur kul'tgarur: Bu satırın restorasyonu için krş. 040-041. satırlar.

033-034 ögrätig kılmiş ärsär[lär ötrü körgali]: Bu satırın restorasyonu ve paralel satırlar için krş. Oda, 1996, s. 232⁴⁷.

035 m(a)habr(a)hme ulug äzrua [t(ä)]ñri: EUyg. bu ifade ‘Mahābrahma₂ Tanrı’ (Wilkens, 2021, s. 459b) anlamındadır. Skt. *Mahābrahma* ‘düşünüldüğünde Bodhisattva’yı koruyan ve onu öven büyük Brahmā (tanrı)’ (Edgerton, 1953, s. 424a) anlamındadır.

036-037 [,, bir]ök kim [kayu tınl(ı)glar t(ä)]ñri hanı hor]muzta [t(ä)]ñri ornı]ña: Bu satırın restorasyonu ve paralel satırlar için krş. Oda, 1996, s. 232⁴⁹⁻⁵⁰.

041-042 yultuz körüm: Bu ikileme ‘astroloji₂’ anlamındadır ve Skt. *jyotiṣa* karşılığındadır (Wilkens, 2021, s. 919a; ayrıca *jyotiṣa* için bk. Monier-Williams, 1899, s. 427c).

042 san sakıṣ: EUyg. bu ikileme ‘sayı₁₂, ölçü₂’ (Şen, 2002, s. 239; Ölmez, 2017, s. 285; Wilkens, 2021, s. 579a) anlamlarındadır.

043 bramanlar: EUyg. *brahman* sözü Skt. *brāhmaṇa*’ya ‘Brāhman’ (Wilkens, 2021, s. 194b; Monier-Williams, 1899, s. 741b; Edgerton, 1953, s. 404b; Rhys Davids & Stede, 1921-25, s. 492) dayanır. Sözcük Toharcanın A diyalektinde *brāmaṇ* ‘brāhmaṇa’ (Poucha, 1955, s. 209) ~ *brāhmaṇ* ‘brāhmaṇa’ (Poucha, 1955, s. 210) ~ *prāhmaṇ* ‘brāhmaṇa’ (Poucha, 1955, s. 200) ~ *prāmamaṇ* ‘brāhmaṇa’ (Poucha, 1955, s. 200) ve Soğdcada *pr’mn* (Gharib, 1995, s. 279b, *6975) ~ *pr’m’n* ‘Brahman’ (Gharib, 1995, s. 279b, *6973) şekillerinde görülmektedir.

045 amançlar: EUyg. *amanç* sözü metinde iki farklı şekilde <’m’nç> ve <’’m’nç> (krş. 048. satır) yazılmıştır. Bu söz Toharcanın A diyalektinde *āmās* ‘regis minister’ (Poucha, 1955, s. 22) ve Toharcanın B diyalektinde ise *amāc* ‘vekil, vaiz’ (Adams, 2013, s. 19) şeklinde tanımlanmıştır.

050 ärk+dä türk+dä: EUyg. *ärk türk* ikilemesi ‘güç₂, hüküm₂’ (Şen, 2002, s. 102; Ölmez, 2017, s. 262; Wilkens, 2021, s. 116a) anlamlarına gelmektedir; fakat metindeki ifadenin ‘iktidar₂’ şeklinde anlamlandırılması yerinde olacaktır.

051 t[öl]i: Bu restorasyon için bk. 104. satır.

055 [a]lkınçsız k[öküz bodis(a)t(a)v]: Bu satırın restorasyonu için bk. 005. satır.

060 [a]lkınçsız k[öküz bodis(a)t(a)v]: Bu satırın restorasyonu için bk. 005. satır.

078 [ş]lok takṣutın: EUyg. bu ikileme ‘manzume₂, dize₂’ (Şen, 2002, s. 262; Ölmez, 2017, s. 287; Wilkens, 2021, s. 654b) anlamlarındadır.

093 körkin körgit[ip] : Bu satırda körkin körgit[ip] nom nomlayı kutgarur ,, birök kim] restorasyonu mümkün olabilir; fakat satırın başlangıç ve bitiş noktaları kesin değildir.

101 [kör]gitip: Belki bu satırda [körkin kör]gitip [nom nomlayı kutgarur] restorasyonu mümkün olabilir; fakat satırın başlangıç ve bitiş noktaları yine kesin değildir.

106 ötr[ü körgäli ärklig kuanṣi-im]: Bu satırın restorasyonu için bk. 038. satır.

110-111 san sakı[ş ulatı beş] törlüg bilgä bili[g] äd[räm oronın]: Bu satırın restorasyonu ve paralel satır için bk. 042-043. satırlar.

112-113 [ülzä [süzök köñül]lig ärsär: Bu restorasyonda 043-044. satırlardaki paralellik esas alınmıştır; fakat *könül* ifadesinin üzerine gelen ekin her durumda *+lüg* ile olması beklenirdi. Metinde bu ek yazmada açık bir şekilde <lyk> ile yazılmıştır.

114 konşi-im bodis(a)t(a)v: Tahta baskı olan Mainz 805 (T II M 189)'de metnin diğer nüshalarından farklı olarak *kuanşi-im* yerine *konşi-im* yazımı hakimdir.

114 ol tınl(ı)gl[arka antag]: Bu satırın restorasyonu ve paralel satır için bk. 047-048. satırlar.

117 toyın ş(a)mnanç [upase upasañç]: Bu restorasyona esas alınan ifade EUyg. *tört törlüg terin kuvrag'*ın bu sayılan dört kavramdan oluşmasıdır.

117 toyın: EUyg. bu ifade Çin. 道人 *daoren* 'Budist' (Giles, 1912, s. 1335b, *10780) sözünün yazı çevirimidir. Bu ifade EUyg. metinlerde Skt. *bhikṣu* 'rahip' (Monier-Williams, 1899, s. 756b; Wilkens, 2021, s. 735b) ve *śramaṇa* 'rahip' (Monier-Williams, 1899, s. 1096b) karşılıklarındadır.

117 ş(a)mnanç: EUyg. bu söz Skt. *śramaṇī*'ye 'rahibe' (Monier-Williams, 1899, s. 1096b) dayanmaktadır ve Soğdcada *şmn'nch* 'rahibe' (Gharib, 1995, s. 375a; *9289) şeklinde tanıklanmıştır.

117 [upase]: Bu EUyg. söz Skt. *upāsaka*'ya 'Budist bir ibadet eden kimse' (Monier-Williams, 1899, s. 215a; Edgerton, 1953, s. 147a; Rhys Davids ve Stede, 1921-25, s. 150) dayanır, ayrıca bu söz Soğdcada *wp's'k* 'rahip, ruhani sınıftan olmayan kimse' (Gharib, 1995, s. 75b, *1915) ~ *wp's'k* 'ruhban sınıfından olmayıp dini kurumlarda çalışan kimse' (Gharib, 1995, s. 410a, *10120) şeklinde tanıklanmaktadır. Bu restorasyon ve paralel ifade için bk. Tekin, 1960, s. 15¹³³⁻¹³⁴ ve Özcan Devrez, 2020, s. 69¹³³⁻¹³⁴.

117 [upasañç]: Bu EUyg. ifade Skt. *upāsikā*'ya 'Buddha'nın ruhban sınıfından olmayan bir kadın inanır' (Monier-Williams, 1899, s. 215a; Edgerton, 1953, s. 147a; Rhys Davids & Stede, 1921-25, s. 150) dayanır, ayrıca bu ifade Soğdcada *wp's'nch* 'rahibe' (Gharib, 1995, s. 75b, *1916) ~ *wp's'nch* 'rahibe yamağı' (Gharib, 1995, s. 410a, *10121) şeklinde tanıklanmaktadır. Bu restorasyon ve paralel ifade için bk. Tekin, 1960, s. 15¹³³⁻¹³⁴ ve Özcan Devrez, 2020, s. 69¹³³⁻¹³⁴.

117 [tört] törlüg terin kuvr[ag]: EUyg. bu ifade 'dört tür cemaat₂, topluluk₂' anlamına gelmektedir. Çin. 四衆 *sizhong* 'dört varga, yani *bhikṣu*, *bhikṣuṇī*, *upāsaka* ve *upāsikā*' (DDB; JEBD, 1979, s. 289a; Soothill & Hodous, 1937, s. 181b; Tokyürek, 2019, s. 228; Wilkens, 2021, s. 743b) ve Skt. *catasrah parśadaḥ* (Hirakawa, 1997, s. 281a) karşılığındadır. Bu 'dört tür cemaat₂' metinde geçtiği şekliyle *toyın* 'rahip' (~ Skt. *bhikṣu*), *ş(a)mnanç* 'rahibe' (~ Skt. *bhikṣuṇī*), *upase* 'mümin' (~ Skt. *upāsaka*) ve *upasañç* 'mümine' (~ Skt. *upāsikā*)'dır.

121 ç(a)hşap(a)tlig: EUyg. *ç(a)hşap(a)t*, köken itibarıyla Skt. *śikṣāpada*'ya 'dinî emir, ahlakî emir' (Monier-Williams, 1899, s. 1070a; Edgerton, 1953, s. 527b) dayanmaktadır ve Soğdcada da Soğd. *cxş'pδ(δ)* 'buyruk' (Gharib, 1995, s. 131a, *3315) şeklinde tanıklanmaktadır.

127 [a]vant tıltag: Bu ikileme 'neden₂, sebep₂' (Şen, 2002, s. 43; Ölmez, 2017, s. 254; Wilkens, 2021, s. 82b) anlamındadır. EUyg. *avant*, Soğd. *'nβ'nt* 'çünkü, dolayı' (Gharib, 1995, s. 36a, *928) sözcüğüne dayanır.

133 küzân: Bu söz tarihî Türk lehçelerinde daha evvel mevcut olsa da EUyg. metinlerde tanıklanmamış olup 'kokarca' (Clauson, 1972, s. 761b) anlamındadır. Sözcük DLT'de 'serçe kuşu, tarla sıçanı köstebek (*yarbū*) vb. avlamak için kullanılan sıçangillerden (*cirzān*) bir hayvan' (Kaçalın & Ölmez, 2019, s. 320) şeklinde anlamlandırılmıştır.

134 mişkiç: Bu EUyg. sözcük Soğdca *mışkiç(h)* 'vahşi kedi' (Gharib, 1995, s. 222b, *5561; ayrıca krş. Clauson, 1972, s. 772a; Wilkens, 2021, s. 477a) ~ *mışki(n)c(h)* (Gharib, 1995, s. 222b, *5560) sözlerine dayanmaktadır.

4. Sözlük

A

al 'yöntem, araç, metot' 128

alkınçsız, [a]lkinçsız, [a]lkinçsız 'bitmez, tükenmez' 005, 055, 060

al[k]u 'her' 003

altag[lı]g 'yöntemli, metotlu, araçlı' 128

amanç < Toh. A *āmās* ve Toh. B *amāc* 'soylu, asil' 045, 048

amti 'şimdi' 012, 074, 079

anı 'onu' 012

anın 'bundan dolayı, bu sebeple' 074

antag 'böyle, bunun gibi' 047, 114

[arhant] < Soğd. *'rx'nt* < Skt. *arhat* 'Arhat (kurtuluş yolunun dördüncü ve son aşamasında olan Budist rahip)' (Röhrborn, 2015, s. 228) 024

arıg 'arı, saf, temiz' 057

a[s]ıg 'fayda, yarar' 018

[a]şirvat < Toh. B *āširoāt* < Skt. *āširoāda* 'hayır duası, övgü' 026

at 'ad, isim' 008

[a]ta- 'adlandırmak' 027

at[an]- 'adlandırılmak' 011

atl(i)g 'adlı, isimli' 005

[a]vant < Soğd. *'nβ'nt* 'sebepl' 127

ayguç 'askeri) vali' 039, 050, 108

[ažun] < Soğd. *'žwn* ~ *'zw'n(h)* '(Budizm'de) varlık şekli, varlık biçimi' (~ Skt. *gati*) 024

B

balık, balık 'şehir' 039, 050

başçı, başçı 'lider, hükümdar' 039, 050, 103

bäg 'bey' *ärklig* 040, 051, 105, 108

ber- 'vermek' 078

beş 'beş' 004, 042, 110

bil- 'bilmek' 043, 112, 127

bilgä 'bilge, (*bilig* ile birlikte) bilgelik, hikmet' (~ Skt. *prajñā*) 042, 111

bilig 'bilgi, (*bilgä* ile birlikte) bilgelik, hikmet' (~ Skt. *prajñā*) 043, 111

bir 'bir' 129

birök, [bir]ök, [birök] 'ama, fakat; eğer' 020, 024, 030, 036, 041, 049, 102, 109, 116

bodis(a)t(a)v, *bodis(a)t(a)v*, *bodis(a)t(a)v*, *bodis(a)[t(a)v]*, *bodi[s(a)t(a)v]*, *bod[is(a)t(a)v]*, *bod[is(a)t(a)v]*, [*bodis(a)t(a)v*] < Soğd. *pwδystβ* ~ *pwtystβ* < Skt. *bodhisattva* 'Bodhisattva' 005, 009, 017, 022, 028, 034, 039, 047, 055, 059, 059, 060, 076, 079, 092, 097, 100, 107, 114, 123

boşgut 'talimat' 120

bölöklüg 'bölümlü' 021

braman < Toh. A *brāmaṃ* ~ *brāhmaṃ* ~ *prāhmaṃ* ~ *prāmmaṃ* < Skt. *brāhmaṇa* 'brahman' 043, 112, 115

bul- 'elde etmek' 129

burhan, burha[n] 'Buddha' 007, 128, 129

Ç

ç(a)hşap(a)tıg 'disiplinli' 121

D

d[entar] < Soğd. *dynt* 'r ~ *dynd* (') 'r 'rahip' 025

Ä

ädgü, [ädgü] 'iyilik' 022, 025, 073, 077

ädräm, äd[räm] 'erdem, fazilet' 043, 111

ägin 'omuz' 006

[ä]gsüksüz 'mükemmel, eksiksiz' 077

är-, ä[r]- 'yardımcı eylem; mevcut olmak' 022, 027, 033, 038, 044, 046, 106, 113, 122

ärdini, ärd[ini] << Skt. *ratna* 'mücevher' 066, 089

äriğ 'davranış' 119

ärk 'güç, iktidar' 050, 104

ärklig, ärklig, [ä]rklig, [ärklig] 'güçlü' 009, 017, 022, 034, 038, 040, 044, 046, 051, 076, 105, 106, 113, 122

äşid- 'işitmek, duymak' 079

äzrua < Soğd. 'zrw' 'Brahmā' 035

E

el 'ülke, devlet' 039, 103

elig 'hükümdar' 108

H

[han] 'hükümdar, han' 037

[hor]muzta < Soğd. *xwrmzt* 'Indra' 029, 037

İ

[iç] 'iç' 021

iki, [i]ki 'iki' 021, 086

ikiläyü 'iki kez, yeniden' 074

inçip 'böylece, böylelikle' 086

K

k(a)lp < Toh. A *kalp*, Soğd. *klp* ~ *krp* ~ *kōph* < Skt. *kalpa* 'zaman devri' 016

kamag 'bütün, hep' 080, 128

k(a)ra 'kara' 132

[ka]vşur- 'birleştirmek' 007

kayu, *kayu*, *ka[y]u*, [kayu] 'hangi' 020, 024, 030, 037, 041, 049, 094, 103, 109, 116

k(ä)rgäk '{-mIş} ile {-mAll}' 127

kekiñç 'cevap' 078

kıl- 'yapmak, etmek' 022, 033

kim 'ki' 020, 024, 027, 030, 036, 041, 049, 103, 109, 116

kişi 'kişi' 015

kolti < Soğd. *kwrtly* < Skt. *koṭi* 'büyük bir sayı' 016

konşi-im < Çin. 觀世音 *Guanshiyin* '(Bodhisattva) Avalokiteśvara' → kuanşi-im 114, 123

köküz, *k[öküz]* 'idrak, düşünme' 005, 055, 060

[k]ölünü 'taşıt, araç' 129

könül, *könül* 'gönül; düşünce' 038, 046

[könül]lig 'gönüllü, düşünceli' → köñüllüg 112

könüllüg, [k]önüllüg 'gönüllü; düşünceli' 044, 122

kör-, [kör]- 'görmek' 009, 017, 022, 034, 038, 044, 046, 106, 113, 122

körgit-, *körgit-*, *körgit-*, *körgi[t]-*, [kör]git-, *kör[git]-*, [körgit]- 'göstermek' 023, 029, 036, 040, 048, 093, 101, 102, 115

körk, *kör[k]*, *kö[r]k*, *kö[rk]*, [körk] 'dış görünüş; güzellik' 023, 029, 036, 040, 093, 096, 099, 102, 115

körklä 'görkemli, güzel' 002, 048

körüm 'görüntü' 042, 110

kötrül- 'yüceltilmek' 008

kuanşi-im, *kuanşi-im*, [k]uanşi-im, [kuanşi-i]m, *ku[anşi-im]*, [kuanşi-]im, [kua]nşi-im, [kua]nşi-im, [kuanşi-im] < Çin. 觀世音 *Guanshiyin* '(Bodhisattva) Avalokiteśvara' → konşi-im 009, 017, 022, 028, 034, 038, 047, 059, 079, 092, 097, 100, 106, 114

kut 'haşmet, majeste' 081

kutgar-, kutgar-, [ku]tgar-, [kutgar]- ‘kurtarmak’ 024, 030, 036, 041, 049, 085, 098, 102, 109

kuvr[ag] ‘cemaat, topluluk’ 118

küç ‘güç, kudret’ 128

küzädçi ‘muhafız’ 132

küzän ‘kokarca’ 133

L

l(a)kşanlıg, l(a)k[şa]nlı[g] ‘alametli, özellikli’ 073, 077

M

m(a)habr(a)hme << Skt. *mahābrahma* ‘bir Tanrı adı’ 035

m(ä)n ‘ben’ 074

mişkiç < Soğd. *mwşkyšc(h) ~ mwşky(n)c(h)* ‘kedi’ 134

N

nom, nom, [n]om, [no]m, no[m], [nom] < Soğd. *nwm* < Grekçe *nomos* ‘öğreti, dinî kaide’ (~ Skt. *dharma*) 018, 021, 023, 036, 040, 048, 068, 085, 098, 102, 109, 116, 120

nomla-, n[o]mla-, [nom]la-, [nomla]- ‘vaaz vermek, bildirmek’ 024, 030, 036, 040, 049, 085, 098, 102, 109, 116

O

ok ‘pekiştirme edatı’ 078, 115

ol, ol, [ol] ‘o’ 022, 028, 034, 039, 047, 092, 107, 114, 123

oron ‘yer’ 037, 043, 111

otuzunç ‘otuzuncu’ 004

Ö

ögrätig, ögräti[g], [ögrätig] ‘talim, uygulama’ 021, 033, 091

ögük ‘sevgili’ 075

örümçik ‘örümcek’ 133

ötrü, ötr[ü], [ö]trü, ötr[ü], ö[trü], [ötrü] ‘sonra’ 013, 022, 034, 038, 044, 046, 106, 113, 122

P

pratikanbut, prat[ikanbut] << Skt. *pratyekasambuddha* ‘yalnız başına aydınlanmış’ 020, 023

S

sakiş, sakı[ş] ‘sayı’ 042, 110

san ‘sayı’ 042, 110

sans[ar] < Toh. A ve Toh. B *saṃsār*, Soğd. *sns''r ~ snks''r* < Skt. *saṃsāra* ‘doğum ölüm çemberi’ 131

savlıg ‘sözlü’ 045

s(ä)n 'sen' 079
 sıçgan 'sıçan' 134
 sınar 'taraf' 003
 [s]iziñ 'sizin' 075
 sözçi 'konuşmacı, hatip' 045
 sözlä- 'söylemek' 082
 süçig 'tatlı' 134
 süzök, süzök, süzök, [süzök] 'arı, temiz' 043, 046, 051, 113
 süzül-, [süzül]- 'inanmak' 022, 025

Ş

ş(a)mnanç < Soğd. *šmn`nch* < Skt. *śramaṇī* 'rahibe'
 [ş]lok < Toh. A ve Toh. B *ślok*, Soğd. *şl'wk* < Skt. *śloka* 'dize, manzume' 078

T

takşut, takşut 'manzume, dize' 072, 078
 t(ä)ñri, [t(ä)ñ]ri, [t(ä)]ñri, t(ä)ñ[ri], [t(ä)ñri] 'tanrı' 007, 029, 035, 037, 037, 072, 094
 t(ä)ñrim 'bir unvan parçası; haşmetli' 012
 te- 'demek' 011
 terin 'cemaat, topluluk' 118
 tılañu 'belagat' 045
 tıtag, tıtag 'sebeb' 021, 127
 tınl(ı)g, tınl(ı)g, tınl[ı]g, [tınl(ı)g] 'canlı' 020, 023, 024, 028, 031, 035, 037, 039, 041, 047, 049, 092, 094, 103, 107, 109, 114, 116, 123
 toyın < Çin. 道人 *daoren* 'rahip' 117
 töl, [töl] 'züriyet' 051, 104
 tölrüg → törlüg 042
 törlüg 'türülü' → tölrüg 056, 111, 118
 törö 'yasa, talimat' 119
 [tört] 'dört' 117
 tur- 'durmak, kalmak' 050, 104
 tusu 'fayda' 018
 [tuy]- 'sezme' 021
 türk 'güç, iktidar' 050, 104

U

u- 'muktedir olmak' 126
 uğur 'sebeb' 083
 ulatı, [ulatı] 've' 042, 110
 ulug, ulug 'büyük' 035, 081, 133

[upasanç] < Soğd. 'wp's'nch ~ wp's'nch < Skt. *upāsikā* 'mümine' 117

[upase] < Soğd. 'wp's'k ~ wp's'k < Skt. *upāsaka* 'mümin' 117

uzun 'uzun' 131

Ü

[üküş] 'çok, birçok' 024

üzä, üz[ä], [ü]zä 'ile; dolayısıyla' 043, 043, 051, 105, 112, 127, 129

Y

yäk 'yakşa, şeytan' 057

yañlıg, y(a)ñlıg 'benzer, gibi' 048, 115

y(e)g(i)rmi 'yirmi' 021

y[ı]lan 'yılan' 132

yinçü 'inci, kıymetli taş' 066

yultuz 'yıldız' 041, 110

yüz 'yüz' 132

Sonuç

Kuzey Budizmi'nin yahut bir diğer deyişle Mahāyāna Budizmi'nin önemli yazınsal kaynakları içerisinde yer alan *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* veya *Lotus Sūtra* nerede, ne zaman ve kim tarafından derlendiği bilinmeyen Turfan Uygurları tarafından Eski Uygurcaya da tercüme edilen bir metindir. Eski Uygurca metin *Vaphuaki atl(ı)g nom çüçäki sudur* adını taşımaktadır ve bu oldukça kapsamlı metinden günümüze yalnız muhtelif bölümlerine ait fragmanlar kalmıştır. Bu metin parçaları 1911-2020 yılları arasında çok çeşitli araştırmaların konusu olmuş böylelikle bu metne ilişkin bölümler yüz yılı aşkın bir süre zarfında bazen ilk kez bazen de reedisyon olarak çokça kez neşredilmiştir. Sadece Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. bölümünün bir kısmını oluşturan *Kuanşi-im Pusar* metni bile –araştırma tarihçesinden de anlaşılacağı üzere– belirlenebildiği kadarıyla 1911, 1960, 1977, 1982, 1990 ve 2020 yıllarında en az altı kez yeniden neşredilmiştir. Buna ilaveten Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın hacmen daha küçük bazı bölümlerine birden fazla kez değinilmiş ve muhtelif çalışmalarda bu fragmanlar da yeniden neşrolunmuştur.

Bu çalışmada kimi noktada çok iyi korunmuş kimi noktada ise büyük bir hasara maruz kalmış 11 Eski Uygurca fragmanın neşri gerçekleştirilmiştir. Bu fragmanlardan 10'u ilk kez bu çalışma ile neşredilirken 1'i (bk. Mainz 805) daha evvel 1999'da Oda tarafından bir bildiride neşredilmiştir. Fakat Oda'nın bu neşrinin diğer fragmanlar tanıklığında tahmini mümkün olabilecek birçok restorasyonu içermemesi, metnin harf çevirisinin, tercümesinin, metne ilişkin notlarının bulunmaması, mevzubahis tahta baskı fragmanın bu çalışmaya dâhil edilmesine sebep olmuştur. Bu yazıda ele alınan fragmanlardan Mainz 805 hariç hepsi Uygur alfabesiyle kaleme alınmış el yazması metinlerdir. Bu çalışmaya dâhil edilen fragmanların 1'i hariç (bk. U 1872) hepsi Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın *Avalokiteśvara* adlı XXV. bölümünün bir kısmını

oluşturan *Kuanṣi-im Bodis(a)t(a)v* metnine aittir. Yalnızca U 1872 Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın III. bölümüne aittir.

Bu yazıda 134 satır hacminde bir metin kurgusu gerçekleştirilmiştir. Elbette kimi satırların büyük hasar içermesi bazı satırların Türkçeye aktarımını engellemiştir; ancak yine de bu yazı genel olarak Türk dili araştırmalarına özel olarak da Eski Uygurca araştırmalarına dilsel veri sunması bakımından önem taşımaktadır. Bu yazı ile araştırma tarihçesi bir asrı aşan Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* incelemelerine küçük bir katkı sunulmuştur.

İşaretler Ve Kısaltmalar

(P)	pothī deliği
*	madde başı
... ²	ikileme
AoH	<i>Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae</i>
BHSD	<i>Buddhist hybrid Sanskrit grammar and dictionary. Vol. II: Dictionary</i> , bk. Edgerton 1953
bk.	bakınız
DLT	<i>Dîvânu Luğâtî't-Turk. Mahmûd el-Kâşgarî</i> , bk. Kaçalin ve Ölmez 2019.
EUyg.	Eski Uygurca
JEBD	<i>Japanese-English Buddhist dictionary</i>
kat.	katalog
krş.	karşılaştırınız
nu.	numara
o. F.	ohne Fundsigle [= Fragmanın bulunduğu yeri gösterir işaret mevcut değil]
Skt.	Sanskritçe
Soğd.	Soğdca
Toh. A	Toharcanın A diyalekti
Toh. B	Toharcanın B diyalekti

Extended Abstract

The Sanskrit text called *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* is also known as the *Lotus Sūtra* and is among the oldest and most important literary sources of Mahāyāna Buddhism. According to today's information, it is not known when, where and by whom this work was compiled. It is known that the first translation of this text into Chinese was completed after 266 AD. Therefore, it has been stated in the researches so far that the Sanskrit original was arranged at a date before this date.

The Old Uyghur version of *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* bears the name *Vaphuaki atl(i)g nom čäčäki sudur*. According to current information, the Old Uyghur version dates to a Chinese translation of the text by Kumārajīva in 406. However, it is possible that a Sogdian version was also used as the source text of the Old Uyghur version, as noted in later studies. Fragments of Old Uyghur *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* have been found in various places such as Dunhuang, Turfan, and Yarhoto. Of course, it must be said that the Old Uyghur version of this text has not survived in its entirety. The text

fragments available today belong to various parts of the text in question. Considering the research history of this text, various studies were made on the fragments belonging to this text between 1911 and 2020 in various languages. For this reason, the chronological research history of studies on Old Uyghur *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* is mentioned in this article. These studies are often based on the editions of fragments. These fragments have been the subject of a wide variety of research between the years mentioned, so that the sections related to this text have been prepared for the first time and sometimes as reeditions over a period of more than a hundred years. The text called *Kuanṣi-im Pusar* forms part of the 25th chapter of the Old Uyghur *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*. As can be seen from the research history, it was re-edited at least six times in 1911, 1960, 1977, 1982, 1990 and 2020 as far as can be determined. In addition, some parts of the Old Uyghur *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* that are smaller in volume have been mentioned more than once, and these fragments have also been re-published in various studies.

In this study, eleven Old Uyghur fragments, which have been very well preserved at some points and have suffered great textual damage at other points, have been published. While ten of these fragments were published for the first time with this study, one was previously published in a paper by Oda in 1999. However, the lack of textual restoration in this edition of Oda, the absence of transliteration, translation, and notes on the text caused this fragment to be included in this paper. Except for Mainz 805, all the fragments discussed in this article are handwritten texts written in the Uyghur alphabet. Mainz 805 is a block-printed text. Except for only one of the fragments included in this study (see U 1872), all of them belong to the part of the Old Uyghur *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* called *Kuanṣi-im Bodis(a)t(a)v*, which forms part of the 25th chapter called *Avalokiteśvara*. Only (U 1872) belongs to the chapter three of Old Uyghur *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*.

In this article, a text fiction with a volume of 134 lines has been carried out. Of course, some lines were heavily damaged, which prevented some lines from being translated into Turkish; however, this article is important in terms of presenting linguistic data for Turkish language studies in general and Old Uyghur studies. With this article, a small contribution has been made to the studies of the Old Uyghur *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*, whose research history spans over a century.

Kaynakça

- Adams, D. Q. (2013). *A dictionary of Tocharian B. Revised and greatly enlarged. Vol. 1-2.* Amsterdam and New York: Rodopi.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish.* Oxford: Oxford at the Clarendon Press.
- Durkin-Meisterernst, D. (2004). *Dictionary of Manichaean texts. Vol. III: Texts from Central Asia and China. Part 1. Dictionary of Manichaean Middle Persian and Partian.* Turnhout: Brepols.
- Edgerton, F. (1953). *Buddhist hybrid Sanskrit grammar and dictionary. Vol. II: Dictionary.* New Haven: Yale University Press.
- Fedakâr, D. (1994). Das Alttürkische in sogdischer Schrift. Textmaterial und Orthographie (Teil II). *Ural-Altäische Jahrbücher, Neue Folge*, 13, 133-157.
- Gharib, B. (1995). *Sogdian dictionary: Sogdian-Persian-English.* Tehran: Farhangian.
- Giles, H. A. (1912). *A Chinese-English dictionary. Part I-II. 2nd edition.* Shanghai and London: Kelly and Walsh.
- Hazai, G. (1970). Ein buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan-Sammlung. *AoH*, 23(1), 1-21.
- Hirakawa, A. (1997). *Buddhist Chinese-Sanskrit dictionary.* Tōkyō: Reiyūkai.
- JEBD = *Japanese-English Buddhist Dictionary.* (1979). Tōkyō: Daitō Shuppansha.
- Kaçalin, M. S., Ölmez, M. (2019). *Dîvânü Lugâti't-Turk. Mahmûd el-Kâşgarî.* İstanbul: Kabcacı Yay.
- Maue, D., Röhrborn, K. (1980). Zur alttürkischen Version des Saddharmapuṇḍarîka-Sūtra. *Central Asiatic Journal*, 24, 3(4), 251-273.
- Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English dictionary.* Oxford: Oxford University Press.
- Müller, F. W. K. (1911). *Uigurica II.* Berlin.
- Oda, J. (1996). A Fragment of the Uighur *Avalokiteśvara-Sūtra* with notes. R. E. Emmerick vd. (Ed.), *Turfan, Khotan und Dunhuang, Vorträge der Tagung "Annemarie v. Gabain und die Turfanforschung" veranstaltet von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in Berlin* (9. - 12. 12. 1994) içinde (s. 229-243). Berlin: Akademie Verlag.
- Oda, J. (1999). *Kuanşi-im Pusar ve Kuanşi-im Bodistv* üzerine. 3. *Uluslar arası Türk dil kurultayı 1996* içinde (s. 795-806). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Oda, J. (2000). Torukogo bukkyō shahonni kansuru nendairon – Hachiyōkyō to Kannongyō [The chronology of the Säkiz yükmäk yaruq and the Quanşi-im pusar sūtras]. *Tōyōshi Kenkyū*, 59(1), 114-171.
- Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca ikilemeler üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 65(2), 243-311.
- Özcan Devrez, C. (2020). *Eski Uygurca Kuanşi im Pusar incelemesi. Metin-çeviri-açıklamalar-sözlük.* Ankara: Türk Dili Kurumu Yay.
- Özertural, Z. (2012). *Alttürkische Handschriften Teil 16: Mahāyāna-sūtras und Kommentartexte.* Stuttgart: Franz Steiner.
- Özertural, Z. (2020). *Alttürkische Handschriften Teil 4: Varia Buddhica: Buddhistische Gedichte und Kleinere Sūtra-Texte.* Stuttgart: Franz Steiner.
- Poucha, P. (1955). *Institutiones linguae Tocharicae. Pars I: Thesaurus linguae Tocharicae dialecti A.* Praha: Státní Pedagogické Nakladatelství.
- Radloff, W. (1911). *Kuan-ši-im Pusar. Eine türkische Übersetzung des XXV. Kapitels der chinesischen Ausgabe des Saddharmapuṇḍarîka.* St. Petersburg.
- Rhys Davids, T. W., Stede, W. (1921-1925). *The Pali text society's Pali-English dictionary.* Oxford: Pali Text Society.
- Röhrborn, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung. I. Verben. Vol. 1: ab- - äzüglä-.* Stuttgart: Steiner.

- Röhrborn, K. (2015). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. II. Nomina-Pronomina-Partikel. Band 1: a-asvık*. Stuttgart: Steiner.
- Röhrborn, K. (2017). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. II. Nomina-Pronomina-Partikel. Band 2: aš-üzük*. Stuttgart: Steiner.
- Shōgaito M. (1988). Drei zum *Avalokiteśvara-sūtra* passende Avadānas. J. P. Laut & K. Röhrborn (Ed.), *Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung içinde* (s. 56-99). Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Soothill, W. E., Hodous L. (1937). *A dictionary of Chinese Buddhist terms: with Sanskrit and English equivalents and a Sanskrit-Pali index*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Sumi T. (1977). *Kuan-ši-im Pusar. A note on the Uighur text of Chinese translation XXV. Kuan-ši-im Pusar of Saddharmapuṇḍarīka-sūtra edited and translated by W. Radloff, St. Pétersbourg 1911*. Kariya.
- Şen, S. (2002). *Eski Uygur Türkçesinde ikilemeler*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Tekin, Ş. (1960). *Uygurca metinler. I. Kuanşi im pusar (ses işiten ilâh). Vap hua ki atlıg nom çeçeki sudur (saddharmapuṇḍarīka-sūtra)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Tokyürek, H. (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm terimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen: Altuigurisch – Deutsch – Türkisch / Eski Uygurcanın el sözlüğü: Eski Uygurca – Almanca – Türkçe*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- Yakup, A. (2008). *Alttürkische Handschriften. Teil 12. Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 2: Apokryphen, Mahāyāna-Sūtren, Erzählungen, magische Texte, Kommentare und Kolophone*. Stuttgart: Franz Steiner.
- Yakup, A. (2011). An Old Uyghur Fragment of the Lotus Sūtra from the Krotkov Collection St. Petersburg. *AoH*, 64(4), 411-426.
- Zhang, T. (1990). Huihuwen 'Miaofa lianhua jing' xiaokan yu yanjiu. [Eski Uygurca 'Lotus Sūtra. Kuanşi-im Pusar bölümü' karşılaştırması ve incelemesi]. *Kashi Shifan Xueyuan Xuabao*, 3, 56-68.
- Zhang, T. (2012). Tulufan baizikeli chutu huihuwen 'Miaofa lianhua jing' canye yanjiu. [Turfan Bezeklik'ten bulunan 'Lotus Sūtra' metin parçası üzerine inceleme]. H. Jianmin vd. (Ed.). *Shoujie Zhongguo Shaoshumunzu Guji Wenxian Guoji Xueshu Yantaohui Lunwenji içinde* (s. 356-365). Beijing: Minzu Press.
- Zieme, P. (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*. Berlin.
- Zieme, P. (1989). Zwei neue alttürkische *Saddharmapuṇḍarīka*-Fragmente. *Altorientalische Forschungen*, 16(2), 370-379.
- Zieme, P. (1991). Der Essenz-Śloka des *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtras*. *Varia Eurasistica. Festschrift für Professor András Róna-Tas içinde* (s. 249-269). Szeged.
- Zieme, P. (1998). The conversion of King Śubhavyūha. Further fragments of an Old Turkish version of the *Saddharmapuṇḍarīka*. P. Harrison, G. Schopen (Ed.). *Sūryacandrāya. Essays in honour of Akira Yuyama on the occasion of his 65th birthday içinde* (s. 257-265). Swisttal-Odendorf.
- Zieme, P. (2000). Der Bodhisattva Gadgadasvara. Ein alttürkisches Fragment aus dem XXIV. Kapitel des *Saddharmapuṇḍarīkasūtra*. *Vostok. Istorija i kul'tura. Professoru Ju. A. Petrosjanu k 70-letiju so dnja roždenija içinde* (s. 271-286). Sankt-Peterburg.

Zieme, P. (2020). Die Lehre des Buddha und das Königshaus des Westuigurischen Reichs: Die vier Begegnungen. *Journal of Old Turkic Studies*, 4(2), 546-731.

Elektronik Kaynaklar

- Ch/U 7010 b (Glas: T II 1715) [ön:] http://turfan.bbaw.de/dta/ch_u/images/chu7010abrectototal.jpg (Erişim tarihi: 22.02.2022)
- DDB = Digital Dictionary of Buddhism, www.buddhism-dict.net (Erişim tarihi: 22.02.2022).
- Mainz 286 (T II S) [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0286.jpg> (Erişim tarihi: 22.02.2022).
- Mainz 805 (T II M 189) [A-E:] <http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0805.jpg> (Erişim tarihi: 22.02.2022).
- U 1872 (T II Y 59) [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1872seite1.jpg> ve [arka:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1872seite2.jpg> (Erişim tarihi: 22.02.2022).
- U 2121 (o. F.) [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2121seite1.jpg> ve [arka:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2121seite2.jpg> (Erişim tarihi: 22.02.2022).
- U 3095 (T II Y 17) [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u3095seite1.jpg> ve [arka:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u3095seite2.jpg> (Erişim tarihi: 22.02.2022).
- U 3129 a-d (T II Y 64) [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u3129adseite1.jpg> ve [arka:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u3129adseite2.jpg> (Erişim tarihi: 22.02.2022)
- U 4893 (Glas: T II 935) [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u4893seite1.jpg> (Erişim tarihi: 22.02.2022).
- U 5050 (Glas: T III 273/509) [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5050seite1.jpg> (Erişim tarihi: 22.02.2022)
- U 5124 (o. F.) [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5124seite1.jpg> (Erişim tarihi: 22.02.2022).
- U 5127 (o. F.) [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5127seite1.jpg> (Erişim tarihi: 22.02.2022).